

COMING OUT: STRATEGIJA IDENTITETA

Formiranje identiteta je proces koji može da se posmatra i kao niz momenata ličnih i ambijentalnih sukoba. Oni su ponekad povoljno rešeni, ponekad potpuno nerešeni, a ponekad samo izbegnuti ili odloženi. Karakteristično je, međutim, da bez momenata sukobljavanja nema preciznog profilisanja identiteta u procesu njegovog formiranja.

Različiti identiteti bruse se u različitim vrstama sukoba. Lezbejski identitet nastaje najčešće kao plod sukobljavajućih momenata sa mizoginim i homofobnim društvenim ambijentom kao i osobama koje ga nastanjuju. To su karakteristični momenti nastajanja lezbejskog identiteta koji neminovno prate tzv. proces "objavljivanja" (*coming out*), tj. samorealizovanja, samoustanovljavanja sebe kao žene koja voli žene. To su uglavnom momenti kršenja zabrana koje sa svoje strane predstavljaju društvenu artikulaciju mizoginije i homofobije.

Najčešće zabrane, organičenja i strahovi sa kojima se suočava žena u *coming out* periodu formiranja svog lezbejskog identiteta su sledeći:

- Ne smeš tragično ili bilo kako da se zaljubljuješ u heteroseksualne žene. Najbolje je uopšte ne obraćati pažnju na njih. Znači, zabranjeno ti je preko 90% žena.
- Dok si mlada ne smeš da dozvoliš da oni od kojih zavisiš, roditelji, profesori i sl, išta primete od tvojih sklonosti ka ženama. Tvoje ljubavi, problemi, strahovi, traume, radosti, ushićenja i egzal-

tacije svake vrste moraju da ostanu nevidljivi za tvoju okolinu radi tvoje elementarne bezbednosti.

- Ne smeš da flertuješ, jer se flertovanje primećuje i ako se dešava između žena, dakle, osoba istog pola, može da izazove burnu negativnu reakciju okoline. Flert, kao i sva mala zadovoljstva i radosti proizašli iz njega, mora da se brzo okonča, dogovorom oko odlaska u krevet ili prekidom daljeg komuniciranja.

- Kada dođe do emotivne i/ili seksualne veze ona najčešće mora da ostane u tajnosti. Zbog toga si prinuđena da preduzimaš razne mere predostrožnosti i da se igraš konspiracije, živiš u ilegali i vodiš *underground* emotivno/seksualni život, posebno ako i tvoja partnerka iz raznih razloga ne sme da dozvoli da se njena sklonost ka ženama sazna.

- Ne smeš javno da govoriš ili na neki drugi način demonstriraš svoj afinitet prema ženama. Od detinjstva si zbog toga prinuđena da učestvuješ u glupim razgovorima koji počinju tipičnim pitanjima, koji ti se dečko sviđa, a kasnije, kada ćeš da se udaš, kada misliš da rađaš decu, i sl.

- U društvu sve pričaju o svojim mladićima ili muževima, a ti ne smeš da pričaš o svojim devojkama. U očima svih ti si prosto usamljena, neko ko nikako ne uspeva da se "snađe" da ima stalnu vezu, pod čim se podrazumeva samo heteroseksualna veza sa muškarcem. Uporno pokušavaju da te upoznaju sa nekim muškarcem.

- Ne smeš da se oblačiš napadno muškobanjasto ili neobično, ne smeš da obriješ glavu ili dozvoliš da se sazna da nosiš muški donji veš. Pantalone su ženama danas, doduše, dozvoljene, ali se odsustvo šminke, frizure i drugih "ženstvenih" detalja još uvek smatra kao neurednost, a ne stvar opredeljenja i usaglašavanja sa potpuno drugim skupom vrednosti karakterističnim za lezbejke i tipično lezbejski imidž koji se nužno razlikuje od onoga koji važi za heteroseksualne žene.

- Ne možeš da nađeš ništa da pročitaš o lezbejkama, nema mesta u tvom gradu gde lezbejke slobodno izlaze da bi tamo mogla da ih nađeš, nema lezbejskih filmova ili muzike, nema lez-

bejskih istorijskih likova, ne znaš lezbejske umetnice, političarke, sportistkinje, naučnice.

- Plašiš se negativnih reakcija heteroseksualnog sveta i izbegavaš ih koliko god možeš. Plašiš se istovremeno i onoga što se naziva "lezbejska ulica", tj. lezbejskog polusveta, beskrupuloznih žena koje bi da te emotivno, seksualno ili materijalno eksploatišu i koje bi da tobom i tvojim osećanjima manipulišu.

Coming out kao čežnja za istošću

Kao i uvek kada se opredeljujemo presudna je naša čežnja za istošću, za identifikacijom sa onim što smo mi same. Kod formiranja homoseksualnog identiteta ta čežnja je još naglašenija, jer sama suština homoseksualnosti leži u životnoj orijentaciji ka partnerstvu sa istim, tj. sa osobama istog, a ne različitog pola.

Različiti su momenti dosezanja te istosti. Uglavnom su to dve tipične situacije: ili momenti čežnje za novom partnerkom kroz uzbudljivo otkrivanje i identifikovanje zajedničkih karakteristika, tj. pronalaženje "istosti", ili prisećanje na zajedničke trenutke koji su se doživeli sa odlazećom partnerkom. Za obe situacije je karakteristična zajednička čežnja jedne za drugom, iste za istom, uz paralelne napore da se čežnja prevaziđe i ne ostavi previše bolne emotivne povrede. Tu se kao momenat rađanja identiteta javlja napuštanje motiva patetičnog rastanka i dramatičnog razvoda, uz obostranu svest o tome da se zaista ni onda ništa nije dogodilo već je samo jedna ružna raskrsnica doprinela nastanku falsifikovanog sećanja, dovodeći, paradoksalno, do rađanja jedne sasvim autentične samosvesti.

Prihvatanje izdržavanja, istrajavanja po svaku cenu baš i nije neka uzorna životna strategija u poređenju sa vitalnošću krupnog udaljavajućeg hoda od neprijateljske gomile, zauvek utisnute u, od đuvanskog dima, zadimljene ženske prostore. Ako, dakle, nema rastanka od jedne osobe od koje je razvod trajao više godina – ima odlaska i to definitivnog, od svih koji bi da budu naši duplikati i surrogati. Tobože neophodni, a zapravo nimalo potrebni, tobože podr-

žavajući, a stvarno ozbiljna i realna smetnja svemu dobrom i korisnom u našim životima. Tu se, takođe, nalaze važni trenuci rađanja individualnog lezbejskog identiteta, ne samo nezavisnog od grupnog identiteta već i emancipovanog od debilizirajuće i ne retko, devastirajuće pripadnosti lezbejskoj grupi.

Ostala je ipak i mala nostalgija za nekadašnjim, neformiranim i iz sadašnje perspektive gledano "pogrešnim" ili "nedovršenim" identitetima. Poznajemo tu nostalgичnu nelagodu, osećaj gubitka usled saznanja da više nikada neće biti onih koje su otišle od nas. To je manje čežnja za "izgubljenom ljubavlju", a više čežnja za izgubljenim delićima nas samih, sopstvene naivnosti i nevinosti prošlih vremena. Kao što neće biti onih koje su nas napustile, tako uostalom nikada neće biti onih nekadašnjih nas od kojih se otišlo, jer smo nepovratno uznapredovale u procesu formiranja sopstvenog identiteta.

Formiranje identiteta doprinosi hodanju krupnim koracima, uz puno prisustvo svesti o svojoj samodovoljnoj jakosti koja nema više potrebe za zardalim spojevima komplementarnosti sa mizoginim ambijentom. Presecanje korena koji vezuju sa začaranom šumom i maglovitim šumskim stazama koje neoprezne vode samo u krug i iskoračenje na čvrsto tlo put je ka dugom i postepenom silaženju u sebe u potrazi za autentičnim sadržajima, bez zadržavanja u mraku uzajamne šume otkrivanja, uz povratak do sebe samih i sopstvenog ulaska u trajno vreme.

Žene govore o tome kako je sve počelo – *coming out*

Lične priče (*oral histories*) su tipičan metodološki pristup problematici formiranja kako opšte ženskog, tako i posebno lezbejskog identiteta. Intervjuisane lezbejke su u većini slučajeva stanovnice Beograda i Srbije. U trenutku kada su intervjuisane o svom *coming out*-u ni jedna nije bila pripadnica ni jedne lezbejske ili bilo koje druge ženske ili neke druge grupe i zajednička karakteristika im je da su upravo to nepripadanje tim malignim, mikromizoginim ambijentalnim formama smatrale važnim u formiranju svog lezbejskog identiteta u procesu *coming out*-a.

Sve su se složile da se njihove priče objave pod izmišljenim imenima.

Takođe, većina njih je na razne načine i u različitom obimu učestvovala u procesu nastanka ove priče o formiranju lezbejskog identiteta, doprinoseći time kristalisanju identifikovanja momenta rađanja lezbejskog identiteta u ambijentu naše zemlje. Izdvajam tri priče:

Ivana: Bila sam studentkinja. Imala sam 20 godina. Osećala sam se bespomoćno i usamljeno posle raskida sa dečkom s kojim sam se zabavljala. Bila sam sigurna da ću ostati zauvek, do kraja života, sama i da me niko više nikada neće voleti. Otišla sam na žurku sa najboljom drugaricom. Ona je još uvek bila u vezi, ali je imala problema sa svojim dečkom. Sećam se da je te noći kiša pljuštala i da je prostorija bila puna mokrih kaputa. Moja prijateljica je želela da mi priča o svojim problemima, ali ja sam osećala da ne želim da je slušam. Ma, nisam želela ni da je vidim, a kamoli da je saslušam, jer sam to veče krenula da se zabavljam. Onda je jedna prelepa smeđa devojka počela da igra sa mnom, uvijajući se cele noći oko mene. Ja tada nisam znala mnogo lezbejki, ali mi je ta igra i to zavodjenje bilo izuzetno zabavno. Krajčikom oka sam videla svoju najbolju drugaricu kako postaje svakim minutom sve nesrećnija, a onda je među mokrim kaputima na kraju večeri počela neutešno da plače. A meni je bilo lepo i na kraju sam počela da se ljubim sa tom smeđokosom devojkom. Nikada ranije nisam mogla ni da zamislim kako su meke i slatke ženske usne. No, kada se žurka završila ja sam joj prijateljski rekla *Ćao*, ali ja nisam lezbejka i ne možemo da odemo u krevet. To je jedna etička norma heteroseksualnih žena (što sam ja tada smatrala za sebe da sam), da ne zvodimo lezbejke. Te noći nisam poklonila ni malo pažnje svojoj najboljoj drugarici. Sramota. Sutradan sam joj kazala kakva mi se avantura desila, a ona je na moje iznenađenje počela opet da plače k'o kiša. Evo u čemu je bio problem: mesecima pre toga događaja, ona je pokušavala da kaže samoj sebi, svom dečku, kao i celom ostalom svetu, uključujući i mene, da ona već godinama ima emocije prema ženama, ali da ne sme o tome da govori ni da misli jer se plaši da bude odbačena. A onda

sam ja odjednom jednostavno počela da se onako bezveze ljubim javno sa jednom ženom. Ja sam pokušala da joj objasnim da je do toga došlo spontano, a ne namerno, kao i da je deo moje lične etike da ne zavodim lezbejke, i da se, naravno, sa tom devojkom neću nikada više videti, a još manje "imati nešto". Ali sam već sledećeg utorka otišla u ženski diskoteka i igrala baš sa tom devojkom. Onda sam išla tamo svakog utorka, i igrala samo sa njom i svaki put bi veče završile ljubeći se. Misao da me niko više nikada neće voleti, nije mi više nikada pala na pamet.

Ljiljana: Meni lično je važnije kako sam se osećala pre početka svog lezbejskog života, pre nego što sam otkrila i priznala sebi šta sam, nego kako je to počelo. Ja sam veoma kasno otkrila u sebi sklonosti prema ženama. Imala sam tada 22 godine i, naravno, duboko u sebi sam znala šta sam, jer sam oduvek osećala jako veliku sklonost prema svojim profesorkama i nastavicama. Ali kako to nikada nikome nisam kazala, kao da to nije postojalo, pa čak ni u mojoj sopstvenoj svesti. Ja sam seksualno bila potpuno neinformisana i moglo bi se reći, jedna naivna devojka sve do svojih kasnih tinejdžerskih dana i ranih dvadesetih. Kako su se moji roditelji stalno selili svakih 6 meseci u drugi kraj zemlje, ja se nikada nisam u potpunosti uklapala u ni jedno društvo mojih vršnjaka, ni u školama koje sam pohađala niti u krajevima u kojima smo stanovali. Svuda sam bila samo privremena došljakinja. Nije valjalo ni ako sam bila slatka devojčica, niti ako sam bila snažna, drčna devojka spremna da se bori za svoje stavove. Svuda sam nekako štrčala kao goli prst. To je posebno bilo problem zato što sam bila žensko. Nekako, od devojčica se uvek očekivalo nešto drugo od onoga kako sam ja izgledala i kako sam se ponašala. Tih godina sam, dakle, bila previše okupirana kako će me prihvatiti moji vršnjaci nego sopstvenom seksualnošću. Ali sam primećivala da za razliku od ostalih devojaka, ja nikako nisam bivala zaljubljena ni u jednog mladića. I to sam smatrala problemom neprilagođenosti zbog čestih seoba. Kada sam završila gimnaziju, postala sam mnogo samouverenija. Ošišala sam konačno tu glupu, dugu kosu i napravila jednu sasvim modernu frizuru. Takođe sam ofarbala kosu u crveno, a počela sam i da se

oblašim na mnogo napadniji način. Iznenadno, mladići su počeli da se interesuju za mene i ja sam uživala u njihovoj pažnji. Nastojala sam iz sve snage da se što bolje uklopim i da što bolje odigram ulogu koja se od mene očekivala. Moje veze sa njima bile su veoma kratke, najčešće jedna ili dve noći. Od svega toga nisam imala nikakvo drugo zadovoljstvo osim dokaza da se i za mene, eto interesuju muškarci. To mi je takođe dokazivalo da sam u pravu kada sam smatrala da romantična ljubav ne postoji.

Milica: U to vreme sam učila za bolničarku. Prolazila sam kroz bolničke prostorije u utegnutoj bolničkoj odeći sa jarko crvenom kosom, zveckajući izazovno indijskim nakitom, osećajući se znatno bolje nego ranije, ubeđena da sam našla pravu profesiju. Posebno sam volela atmosferu svog odeljenja, lepo sam se slagala sa koleginicama. Sve sestre su bile žene i ja sam uživala u načinu na koji su pričale međusobno i sa mnom, u međusobnim dodirima i sl. Znate ono, kada se naginjete nad nekoga da uzmete neki dokument, to može da bude sa dodirima ili bez dodira, ali ovde su se sve moje kolegice opredeljivale uvek da to bude sa dodirima, npr, naslanjajući se lagano na rame ili dodirujući lako nečiju kosu svojim grudima. Nikada se nisam pitala zašto u tome toliko uživam. Mada je trebalo da se pitam, jer sam veoma, veoma uživala u glavnoj sestri, jednoj mladoj ženi od 28 godina (meni je tada bila 21). Postavljala sam joj razna pitanja, nastojala da budem u njenoj blizini što je moguće više, nastojala da je na razne načine što više impresioniram ili nasmejem. Naravno da sam flirtovala sa njom, ali ja u to vreme to nisam tako nazivala, niti sam to tako uopšte shvatala. Onda, iznenadno jednog dana se desilo "to" kada nam je davala redovna zaduženja sedeći dok smo mi stajale oko nje. Uniforma joj se otvorila i ja sam lepo mogla da joj vidim grudi, prizor koji me je potpuno oborio sa nogu svojim neočekivanim intenzitetom. Prestala sam da dišem, boreći se iz sve snage da ostanem prisebna. U tom momentu se konačno sve složilo i ja sam shvatila šta sam i ko sam. Bila sam istovremeno vrlo uzbuđena i vrlo relaksirana saznanjem da mogu da imam seksualne želje prema nekome i da istovremeno osećam ljubav prema istoj osobi. Svet je počeo da izgleda kao mnogo bolje i

lepše mesto za mene. Shvatila sam da sam sve vreme gledala u pogrešnom pravcu. Sećam se još da sam se jedno veče kada sam se vratila sa posla prosto bacila na jednog od mojih cimera bez obzira što je muškarac i ispričala mu sve, kako sam promenila sopstveni život iz korena, da sam otkrila ono što je trebalo davno da mi bude jasno, a to je da volim žene i da sam jako srećna zbog toga. Ostao je manje-više bez reči. Posle tih nekoliko euforičnih dana promene, počela sam i da realizujem te promene, tj. počela sam da živim lezbejskim životom. Počela sam da izlazim po lezbejskim mestima, flertujem, eksperimentišem. Posle izvesnog vremena sreća sam ljubav svoga života i otkrila da mi sreden život u dvoje mnogo više odgovara nego prethodno divljanje.

Literatura:

- Butler, J. (1993): "Introduction", *Bodies That Matter*, New York: Routledge, pp. 1-23.
- Butler, J. (1997): *Subjection, Resistance, Resignification Between Freud and Foucault, The Psychic Life of Power, Theories in Subjection*, Stanford: Stanford University Press, pp. 83-105.
- Careaga, G. et. al. (1995): "Mexico", u: Rachel Robinson (Ed.) *Unspoken Rules, Sexual Orientation and Women's Human Rights*, International Gay and Lesbian Human Rights Commission, San Francisco, pp. 117-126
- Catherin, O. (1994): "Potato skins", u: Julia Penelope (Ed.) *Out of the class closet, Lesbian speak*, The crossing press, Freedom California, pp. 99-105
- Hoagland, S. L. (1990a): "Lesbian Ethics, Separating from heresosexualism, Refusing the play by the rules Rebellion", Institute of lesbian studies, Palo Alto, California, pp. 55-58
- Hoagland, S. L. (1990b), *Lesbian Ethics, Patriarchal Sexuality, Desire as Power, Patriarchal Love*, Institute of lesbian studies, Palo Alto, California, pp. 164-166
- Mršević, Z. (1998a): *Ženska prava u međunarodnom pravu*, poglavlje, "Zaštita ljudskih prava lezbejki", Beograd: Jugoslovenski Komitet pravnik za ljudska prava, str.72-75
- Mršević, Z. (1998b): "Imamo li kostur u ormanu?", u: Božinović N, *Žene za mir*, Beograd: Žene u crnom, str. 169-172
- Robins, J. (1994): "We don't even have words", u: Julia Penelope (Ed.) *Out of the class closet, Lesbian speak*, The crossing press, Freedom California, pp. 207-241
- Todosijević, J. (1995): "Serbia", u: Rachel Robinson (Ed.) *Unspoken Rules, Sexual Orientation and Women's Human Rights*, International Gay and Lesbian Human Rights Commission, San Francisco, pp. 177-187